

JOANNE HARRIS

Chocolat

De Fontein

*Inleiding bij de jubileumeditie
ter ere van twintig jaar 'Chocolat'*

*M*ijn dochter was drie toen ik *Chocolat* schreef. Ze is een van de hoofdpersonages in het verhaal, evenals haar denkbeeldige konijn Pantoufle. Ik mag graag denken dat het daarmee begon; voor het eerst voelde ik me er klaar voor te schrijven als moeder, te proberen uitdrukking te geven aan hoe dat voor mij was. Dat zette me aan het denken over mijn eigen moeder en mijn familieleden, in Frankrijk en elders, en daarom zijn zovelen van hen afgeschilderd in dit boek. Vooral mijn overgrootmoeder, aan wie het boek is opgedragen, is een sterke invloed, omdat ze zowel een fantastische kokkin en krachtige matriarchale figuur was als een levendige, excentrieke en ruimhartige *mémée*, de hoedanigheid waarin ik mij haar het best herinner. Ze werd vanaf de plaatselijke preekstoel aan de schandpaal genageld omdat ze het lef had haar zoon naar een openbare school te sturen, in plaats van naar een dure katholieke school, en daarom werd ze de blauwdruk voor zowel Vianne als Armande. Haar foto staat op de achterkant van de eerste Engelse uitgave van dit boek, precies zoals ik me haar herinner, in haar tuin met haar melkkan in de hand. Armandes rode

onderrokken zijn van haar, evenals de manier waarop Armande sterft, haar weigering zich te conformeren en haar ongegeneerde levenslust. Viannes geloof in magie hoort ook bij haar, evenals vele van haar recepten.

Ik maakte de opzet voor dit verhaal tijdens de paasvakantie en daarom was het voor mij vanzelfsprekend dat het in die tijd geplaatst werd. Pasen heeft voor mij vele herinneringen en associaties, allemaal Franse: carnavals waaraan veel werk werd besteed, eieren zoeken in de tuin van mijn overgrootmoeder, het verhaal over de vliegende klokken, de oogstrelende uitstallingen in de etalages van de confiseries en patisserieën. Natuurlijk de katholieke kerk, die in Franse gemeenschappen nog zo invloedrijk is. En chocola. Het is voor mij heel vreemd dat Pasen nu zo nauw verbonden is met vasten en onthouding. Oorspronkelijk was Pasen een tijd van overvloed en feestvieren en de wedergeboorte van de lente. De nog bestaande heidense tradities leveren hiervan het bewijs. En het is ook ironisch dat we weer zijn waar we begonnen, want nooit liggen de winkels voller met verleidingen dan met Pasen. Ik wilde een boek schrijven over dat conflict tussen zelfverwennerij en schuldgevoel, met chocola als de belangrijkste metafoor.

Ik wilde ook schrijven over mensen, en over hoezeer de komst van één individu de interne politiek van een gemeenschap kan beïnvloeden. Mijn boeken concentreren zich vaak op kleine gemeenschappen en de interactie tussen de inwoners. Hoe kleiner de groep, hoe ingrijpender de gevolgen wanneer iemand verandering introduceert. Lansquenet is geen echt dorp, maar het is wel vrij nauwkeurig gemodelleerd naar een stadje dat ik goed ken, en ik heb geprobeerd het zo authentiek te maken als ik kan. Het zou zich overal kunnen bevinden.

De rivaliteit en jaloezie tussen mensen zijn bijna overal ter wereld dezelfde.

Het verhaal is evenmin in een bepaalde tijd geplaatst. Ik wilde het opzettelijk een ouderwets imago geven om te suggereren dat dit een plek was waar vele jaren niets was veranderd, maar daarbij enige elementen van het moderne leven behouden. Er zijn in Frankrijk nog vele plattelandsgemeenschappen, vooral in het zuiden, waarvan dit een waarheidsgetrouwe afbeelding blijft, maar het is nooit de bedoeling geweest *Chocolat* een accurate afspiegeling van het 'hedendaagse Frankrijk' te laten zijn. Het is een Frankrijk gezien door een heel selectieve, heel persoonlijke bril, een zienswijze die evenzeer verbonden is met nostalgie als met hedendaags realisme.

Ten slotte moet ik vermelden dat ik wilde schrijven over magie. Niet over de populaire opvatting daarvan, maar over de magie van de dagelijkse dingen en over hoe iets heel gewoons onder de juiste omstandigheden bijzondere eigenschappen kan krijgen. Viannes geloof in het bovennatuurlijke is in de ogen van Reynaud gevaarlijk, sinister zelfs. En toch zijn het juist haar menselijke eigenschappen – haar begrip en haar vriendelijkheid jegens anderen – die haar maken tot wie zij is. Ze doet niets wat niet met doorgewone dingen te bereiken is. Haar magie, werkzaam als die is door middel van eenvoudige genoegens, is voor iedereen toegankelijk. Als ze een heks is, wat Reynaud gelooft, dan is iedereen met gelijksoortige waarden dat. De wereld om ons heen wordt steeds complexer; we worden door de media doodgegooid met boodschappen van gemengde aard en onmogelijke doelstellingen; net als Reynaud hebben we geleerd plezier te demoniseren en bang te zijn voor onze gevoelens. Met *Chocolat* kwam ik daartegen in het geweer; het

is een pleidooi voor tolerantie jegens anderen, maar ook jegens onszelf, om ons eraan te herinneren dat feilbaar zijn zowel natuurlijk als toegestaan is, dat zelfverwennerij niet altijd slecht is, dat mensen zo zwaar beproeven dat het destructief wordt, niet de manier is om betere mensen van hen te maken.

Er zijn in *Chocolat* geen echte helden of schurken. Ook Reynaud is met zijn onverzettelijkheid en zijn duistere verleden eerder een slachtoffer dan een onderdrukker. Zijn diepgewortelde onzekerheid en zijn verlangen naar orde zijn een afspiegeling van Viannes eigen behoefte om ergens thuis te horen en haar angst afgewezen te worden. Evenmin is de katholieke kerk de slechterik in het verhaal: Reynaud gebruikt zijn eigen interpretatie van katholicisme om zijn persoonlijke agenda van beheersing en onthouding op te leggen. Vianne doet op zachtzinniger wijze hetzelfde, maar ook zij heeft vooropgezette meningen en vooroordelen en net als Reynaud is ze het product van haar verleden. Ik zie Vianne en Reynaud als twee kanten van dezelfde munt; met hun achtergrond, hun angsten en hun strijd om dominantie staan ze dicht bij elkaar dan bij ieder ander in het verhaal. Voor mij is het echte verschil tussen hen dat Vianne moeder is, terwijl Reynaud ironisch genoeg alleen in naam *père* is.

In *Chocolat* is het de liefde, en niet het geloof, die uiteindelijk de sleutel tot verlossing biedt. Reynaud is bang voor liefde (en plezier, dat hij gelijkstelt met zonde), terwijl liefde voor Vianne iets vanzelfsprekends is en ze anderen aanmoedigt die vrijelijk te uiten. Omwille van de liefde voor haar dochter moet Vianne proberen de geesten van haar verleden uit te bannen; Reynaud is ertoe veroordeeld het in steriel isolement te herleven. Maar in dit verhaal is niemand hopeloos verdoemd: Vian-

ne en Reynaud zijn beiden gedwongen hun demonen ten slotte onder ogen te zien, en ik mag graag denken dat ze in dat proces allebei iets over zichzelf leren en allebei eindelijk in staat zijn zich weer mens te voelen.

Joanne Harris, maart 2019

Vastenavond, 11 februari

*W*e kwamen op de carnavalswind, voor februari een warme wind. Hij bracht veel geuren met zich mee: de warme, vet-tige geur van crêpes en worstjes en met poedersuiker bestoven wafels die ter plaatse langs de weg op een bakplaat gebakken werden. Kragen en mouwen werden bestrooid met confetti, die als een zot tegengif voor de winter de goot in dwarrelde. Er heerst een koortsachtige opwinding onder de toeschouwers die in de smalle hoofdstraat langs de kant staan; ze rekken zich om een glimp op te vangen van de met crêpepapier overdekte praalwagens met zijn afhangende linten en papieren rozetten. Ingeklemd tussen een boodschappenmand en een droevige bruine hond kijkt Anouk met wijdopen ogen toe, een gele ballon in de ene hand en een speelgoedtrompetje in de andere. Zij en ik hebben al heel wat carnavalsoptochten gezien – vorig jaar in Parijs op Mardi Gras nog een stoet van tweehonderdvijftig versierde praalwagens en in New York een van honderdtachtig, in Wenen meer dan twintig drumbands, clowns op stelten, grosses têtes met wiebelige papier-maché koppen, majorettes die hun stokjes laten ronddraaien zodat het zonlicht eraf spat. Maar wanneer je zes

bent heeft alles nog een speciale glans. Een houten kar, haastig versierd met verguldsel en crêpepapier en sprookjesscènes. Een schild met een drakenkop, Rapunzel met een pruik van wol, een zeemeermin met een staart van cellofaan, een koekhuisje van verguld karton overdekt met glazuur, met een heks in de deuropening die een waarschuwende vinger met groene nagel tegen een groep zwijgende kinderen heft... Wanneer je zes bent zie je subtiliteiten die een jaar later al buiten je bereik liggen. Achter het papier-maché, het glazuur en het plastic ziet ze nog de echte heks, de echte magie. Ze kijkt naar me op. Haar ogen – blauwgroen als de aarde van grote hoogte waargenomen – glanzen.

‘Blijven we? Blijven we hier?’ Ik wijs haar erop dat ze Frans moet spreken. ‘Maar blijven we? Blijven we?’ Ze hangt aan mijn mouw. Haar warrige hardos wappert in de wind.

Ik denk na. Het is een dorpje als ieder ander. Lansquenetsous-Tannes telt hooguit tweehonderd zielen; op de snelweg tussen Toulouse en Bordeaux zoef je er zó voorbij. Even met je ogen knippen en je hebt het gehad. Eén hoofdstraat met aan weerszijden een rij grauwe vakwerkhuizen die geheimzinnig tegen elkaar aan leunen, uitlopend in een paar wegen die parallel aan elkaar lopen als de tanden van een kromme vork. Een agressief witgepleisterde kerk aan een pleintje met kleine winkels. Boerderijen verspreid over het waakzame land. Boomgaarden, wijngaarden, stroken omheinde grond die volgens de strenge apartheidswetten van het boerenbedrijf zijn ingedeeld: hier appels, daar kiwi's, elders meloenen en andijvie onder een zwarte plastic overkapping en wijnstokken die er in de schrale februari-zon ziekelijk en dood uitzien, maar wanneer het maart wordt triomfantelijk zullen herrijzen. Daarachter zoekt de smalle Tannes, een zijriviertje van de Garonne, zich een weg door de dras-

sige weilanden. En de inwoners? Die zijn net als alle andere die we gezien hebben, misschien een beetje bleek in het eerste zonlicht, een beetje saai. De sjaaltjes en baretten hebben de kleur van het haar eronder – bruin, zwart of grijs. De gezichten zijn zo rimpelig als appels van het vorige jaar, de ogen lijken kniekers die in oud deeg gedrukt zijn. Een paar kinderen die met hun opvallende kleuren rood en felgroen en geel afkomstig lijken van een andere planeet. Terwijl de praalwagen achter de oude tractor die hem trekt, langzaam nadert, trekt een grote vrouw met een hoekig, ongelukkig gezicht haar geruite jas steviger om haar schouders en roept iets in het half-verstaanbare plaatselijke dialect; vanaf de wagen gooit een plompe kerstman, die tussen de elfjes en sirenen en kabouters nogal uit de toon valt, met nauw verholten agressie snoepjes naar de menigte. Een oudere man met fijne gelaatstrekken die in plaats van de in deze streek gebruikelijke ronde baret een vilten hoed op heeft, pakt met een beleefd verontschuldigende blik de droevige bruine hond op die tussen mijn benen staat. Ik zie hem met zijn smalle, gracieuze vingers door de vacht woelen; de hond jankt en op het gezicht van de baas verschijnt een mengeling van liefde, bezorgdheid en schuldbesef. Niemand kijkt naar ons. We zouden net zo goed onzichtbaar kunnen zijn. Onze kleding bestempelt ons tot vreemdelingen, passanten. Ze zijn beleefd, o zo beleefd. Niemand staart ons aan, noch de vrouw die haar lange haar in de kraag van haar oranje jas heeft gestopt en om haar hals een wapperende zijden sjaal heeft, noch het kind met de gele rubberlaarzen en de hemelsblauwe regenjas. Door deze kleuren vallen ze op. Hun kleding is exotisch; door hun gezicht – is het te bleek of te donker? – en hun haar lijken ze anders, buitenstaanders, ondefinieerbaar vreemd. De bevolking van Lansquenet heeft ge-

leerd te observeren zonder oogcontact te maken. Ik voel hun blikken als een adem in mijn nek, vreemd genoeg niet vijandig, maar niettemin koud. We zijn voor hen een curiositeit, een onderdeel van het carnaval, een zweem buitenwereld. Ik voel hun ogen prikken wanneer ik me omdraai om een *galette* te gaan kopen. Het papier is warm en vet, de donkere koek is knapperig aan de rand, maar dik en vol in het midden. Ik breek er een stuk af en geef het aan Anouk. De gesmolten boter loopt over haar kin en ik veeg hem weg. De verkoper is een plompe, kalende man met een dikke bril; zijn gezicht glimt van de damp die van de hete plaat af slaat. Hij geeft haar een knipoog. Met het andere oog neemt hij alle details in zich op – de vragen komen later.

‘Op vakantie, *madame*?’ De dorps-etiquette staat zo’n vraag wel toe; achter zijn onverschillige handelsmasker schuilt een ware honger. Kennis is hier harde valuta; met steden als Agen en Montauban in de buurt zijn toeristen een zeldzaamheid.

‘Een korte vakantie.’

‘Zeker uit Parijs?’ Het zal wel door onze kleren komen. In dit land waar de zon vrij spel heeft, gaan de mensen onopvallend gekleed. Kleur is een luxe, het past niet bij hen. De kleurige bloesems langs de kant van de weg zijn onkruid, indringers, nutteloos.

‘Nee, nee, niet uit Parijs.’

De praalwagen is bijna aan het eind van de straat. Hij wordt gevolgd door een kleine band – twee fluiten, twee trompetten, een trombone en een kleine trom – die een iele, onherkenbare mars speelt. Daarachter draven een stuk of tien kinderen die de achtergebleven snoepjes oprapen. Sommigen zijn verkleed; ik zie Roodkapje en een harige figuur die waarschijnlijk de wolf voorstelt en die gemoedelijk met haar om het bezit van een handjevol serpentes kibbelt.

Een zwarte gedaante sluit de stoet af. Eerst denk ik dat hij bij de optocht hoort – iemand die als pest-arts verkleed is – maar wanneer hij dichterbij komt, herken ik de ouderwetse soutane van de dorpspastoor. Hij is in de dertig, hoewel zijn starre houding hem vanuit de verte ouder doet lijken. Hij keert zich naar me toe en ik zie dat ook hij niet van hier is; hij heeft de hoge jukbeenderen en fletse ogen van de noorderling en op het zilveren kruis dat om zijn nek hangt, rusten lange pianistenvingers. Misschien geeft het feit dat hij ook van buiten komt, hem het recht me openlijk aan te kijken. In zijn koude, lichte ogen zie ik echter geen welkom – hooguit een taxerende, karachtige blik van iemand die zich niet zeker waant van zijn territorium. Ik glimlach naar hem; verschrikt wendt hij zijn blik af en wenkt de twee kinderen. Hij gebaart naar het afval dat langs de weg ligt; met tegenzin beginnen ze het op te ruimen en de gebruikte serpentes en snoeppapiertjes op te rapen en in hun armen naar een prullenbak in de buurt te dragen. Wanneer ik me afwend, betrap ik de priester erop dat hij me weer aankijkt – een blik die je bij een andere man waarderend zou kunnen noemen.

Er is in Lansquenet-sous-Tannes geen politiebureau en dus ook geen misdaad. Ik probeer net als Anouk te zijn, achter de façades te kijken, maar op dit moment is alles wazig.

‘Blijven we? Ja, *maman*?’ Vasthoudend trekt ze aan mijn arm. ‘Ik vind het hier leuk. Blijven we?’ Ik sla mijn armen om haar heen en kus haar boven op het hoofd. Ze ruikt naar rook en het bakken van pannenkoeken en warm beddengoed op een winterochtend.

Waarom niet? we kunnen net zo goed hier blijven als ergens anders.

‘Ja, hoor,’ zeg ik tegen haar, met mijn mond in haar haar. ‘Ja

hoor, we blijven.’ Dat is niet helemaal gelogen. Ditmaal is het misschien zelfs waar.

Het carnaval is voorbij. Eenmaal per jaar komt het dorp korte tijd tot leven, maar de warmte is nu alweer weggeëbd en de menigte heeft zich verspreid. De kraamhouders pakken hun bakplaten en luifels in; de kinderen trekken hun kostuum uit en doen de feestartikelen weg. Er heerst een lichte stemming van verlegenheid, van schaamte om deze uitbarsting van geluid en kleur. Ze verdamt als regen in de zomer die vrijwel zonder een spoor na te laten de gebarsten aarde inloopt en tussen de geblakerde stenen verdwijnt. Twee uur later is Lansquenet-sous-Tannes weer onzichtbaar, als een toverdorp dat slechts eenmaal per jaar te voorschijn komt. Als er geen carnaval was geweest, was het ons niet eens opgevallen.

We hebben gas, maar nog geen elektriciteit. Op onze eerste avond heb ik bij kaarslicht voor Anouk pannenkoeken gebakken. We hebben ze bij de haard gegeten van tijdschriften die als borden dienden, daar al onze spullen pas morgen bezorgd kunnen worden. De winkel was oorspronkelijk een bakkerij en boven de smalle ingang bevindt zich nog steeds een reliëf van een korenschoof; de vloer ligt dik onder het meelachtige stof en toen we binnenkwamen moesten we ons een weg banen door de verspreid liggende post. De huur lijkt belachelijk laag, gewend als we zijn aan stadsprijzen. Toch ving ik toen ik de bankbriefjes neertelde de scherpe, achterdochtige blik op waarmee de vrouw van het verhuurbedrijf ons bekeek. Op het huurcontract sta ik vermeld als

Vianne Rocher; de handtekening is een onduidelijke hiëroglief. Bij kaarslicht verkenden we ons nieuwe territorium: de oude ovens die ondanks het vet en het roet nog in verbazingwekkend goede staat zijn, de met grenenhout beklede wanden, de zwartgeblakerde aardewerken tegels. Anouk vond de oude luifel ingeklapt in een achterkamer, waar we hem vandaan sleepten; aan alle kanten kropen de spinnen onder het verbleekte canvas vandaan. Het woongedeelte ligt boven de winkel; een zit-slaapkamer en een badkamer, een belachelijk klein balkonnetje, een terracotta bloembak met dode geraniums... Anouk trok een gezicht toen ze het zag.

‘Wat is het hier *dónker, maman.*’ Ze klonk overweldigd, onzeker bij de aanblik van zoveel verwaarlozing. ‘En het ruikt zo droevig.’

Ze heeft gelijk. De geur doet denken aan daglicht dat jaren gevangen is geweest tot het zuur en ranzig is geworden, aan muisenkeutels en de geest van dingen die niemand meer weet en waar niemand om heeft gerouwd. Het klinkt er als in een grot; onze geringe lichaamswarmte benadrukt de schaduwen alleen maar meer. Verf en zonlicht en zeepsop zullen ons van het vuil bevrijden, maar de droevigheid, de verloren resonantie van een huis waar jarenlang niet is gelachen, dat is een andere zaak. Anouk leek bij het kaarslicht bleek en haar ogen waren groot, terwijl haar hand zich steviger om de mijne klemde.

‘Moeten we hier slapen?’ vroeg ze. ‘Pantoufle vindt het niet leuk. Hij is bang.’

Ik glimlachte en kuste haar ernstige, goudverlichte wang.

‘Pantoufle zal ons helpen.’

We staken in iedere kamer een kaars aan, een goudkleurige, een rode, een witte en een oranje. Ik maak het liefst mijn eigen

wierook, maar in tijden van nood zijn de stokjes uit de winkel goed genoeg – lavendel, cederhout en citroengras. We hielden ieder een kaars vast, Anouk blies op haar speelgoedtrompetje en ik ratelde met een metalen lepel in een oude steelpan en tien minuten lang stampten we in alle kamers rond, waarbij we keihard schreeuwden en zongen – *Weg! Weg! Weg!* – totdat de muren trilden en de verontwaardigde geesten wegvluchtten, een vage schroeilucht en heel veel gevallen stukken pleisterwerk achter zich latend. Kijk achter het gebarsten en zwartgeblakerde schilderwerk, achter het droeve voorkomen van een verlaten omgeving en begin de vage contouren te ontwaren, als het nabbeeld van een sterretje dat je in je handen hebt gehouden – hier een oogverblindend goudgeverfde muur, daar een leunstoel, wel wat sjofel, maar toch triomfantelijk oranje, de oude luifel die plotseling onder de lagen vuil hier en daar halfverborgen kleuren laat zien. *Weg! Weg! Weg!* Anouk en Pantoufle stampten en zongen en de vage beelden leken duidelijker te worden – een rode kruk naast de vinyl toonbank, een koord met bellen bij de voordeur. Natuurlijk weet ik dat het maar een spelletje is. Vertoon om een bang kind te troosten. Er zal werk verzet moeten worden, veel werk, voordat dit ergens op gaat lijken. En toch is het voorlopig voldoende om te weten dat het huis ons verwelkomt, zoals wij het huis verwelkomen. Grof zout en brood bij de drempel om eventuele huisgoden gunstig te stemmen. Sandelhout op ons kussen om onze dromen te veraangename.

Later meldde Anouk dat Pantoufle niet bang meer was, dus dat was in orde. We sliepen samen met onze kleren aan op de stoffige matras in de slaapkamer met alle kaarsen aan en toen we wakker werden, was het ochtend.

Verschenen van Joanne Harris:

Chocolat
Bramenwijn
Vijfkwarten van de sinaasappel
Stranddieven
Gods dwazen
Bokkensprongen (korte verhalen)
Schimmenspel
Schaakmat
Rode schoenen
Blauwe ogen
De zoetheid van perziken
Een klasse apart
De aardbeiendief

Samen met Fran Warde schreef zij het kookboek:

De Franse keuken

Voor jonge lezers schreef zij:

Vuurvolk
Runenvuur
De lessen van Loki

Eerste druk oktober 1999

Veertigste druk, eerste in deze uitgave, augustus 2023

Oorspronkelijke titel *Chocolat*

Oorspronkelijke uitgever Transworld Publishers Ltd

Copyright © 1999 Frogspawn Ltd

The moral right of Joanne Harris to be identified as the author of this work has been asserted by her in accordance with the Copyright, Designs and Patents Act 1988

Copyright © 1999, 2023 voor deze uitgave Uitgeverij De Fontein, Utrecht
Vertaling Monique de Vré

Omslagontwerp Bij Barbara

Omslagillustratie en -beeldbewerking © Shutterstock en Bij Barbara

Opmaak binnenwerk Pre Press Media Groep, Leerdam

ISBN 978 90 261 7155 0

ISBN e-book 978 90 325 1367 2

NUR 302

www.uitgeverijdefontein.nl

Uitgeverij De Fontein vindt het belangrijk om op milieuvriendelijke en verantwoorde wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van het papieren boek van deze titel is daarom gebruikgemaakt van papier waarvan het zeker is dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Alle personen in dit boek zijn door de auteur bedacht. Enige gelijkenis met bestaande – overleden of nog in leven zijnde – personen berust op puur toeval.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, elektronisch, door geluidsopname- of weergaveapparatuur, of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.